

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi F	
Dem. No:	207485
Tez. No:	297.8 150.3

İslâm'da Sevgi Temelinde BEŞERÎ MÜNASEBETLER

– Tartışmalı İlmî Toplantı –

16 – 17 Ekim 2009

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu

Prof. Dr. Ali ÖZEK	*	Prof. Dr. Hasan ELİK
Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ	*	Prof. Dr. Ziya KAZICI
Prof. Dr. Kemal SAYAR	*	Prof. Dr. Bedreddin ÇETİNER
Doç. Dr. Süleyman DERİN	*	Yard. Doç. Dr. Yunus EKİN
Doç. Dr. Ali COŞKUN	*	Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK
Prof. Dr. M. Faruk BAYRAKTAR	*	Doç. Dr. Hatice ARPAGUŞ Doç. Dr. Murat SÜLÜN

İstanbul 2010

SÜNNET ve HADİSLERDE SEVGİ

Raşit KÜÇÜK*

Oturuma başlarken bizleri böyle bir güzel konuda buluşturan ve bizlere bu imkânı sunan İslâmî İlimler Araştırma Vakfı değerli başkanı ve mütevellî heyeti üyelerine, katkısı olana her kese huzurlarınızda tekrar teşekkür ederim. Ben hem oturum başkanlığı yaparken hem de bu oturumda tebliğ sunacağım. Benim temliğimin konusu: "Hz. Peygamber'in Hadislerinde ve Sünnetinde Sevgi" adı altında bir konu. Doğrusu bu başlıklar geniş engin seçilmiş başlıklar. Onun için ben mümkün mertebe konuyu özetlemeye çalışacağım. Ben aslında sevgi konusunu doktora tezi olarak çalışmıştım. "Kur'an ve Sünnette Sevgi Kavramı" özellikle Allah sevgisi diye bir başlığı vardı. Sevgi konusu çok detayları olan, üzerinde önemle durulması gereken bir özellik taşır.

1. Giriş

İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'te sevgiyi ifade için kullanılan pek çok kelime, terim ve kavram bulunmaktadır. Arap dilinde sevgi ile ilgili olarak kullanılan bu tür kelime ve terimlerin sayısını altmışlı rakamlara kadar çıkaran müellifler vardır. Bunların tamamı Kur'an, Sünnet ve hadislerde kullanılmış değildir. Onlardan azımsanmayacak bir miktarı da şiir başta olmak üzere, kadim Arap edebî metinlerinde yer alır. Bunlar arasında özellikle Cahiliye dönemi şiirlerinde kullanılan fakat İslâm döneminde anlam değişikliğine uğrayanlar vardır. İslâmî ilimlerin teşekkül döneminden

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

itibaren sevgi konusu da Müslüman âlimlerin ilgi alanlarından birini teşkil etmiştir.

Kur'ân'ın kelime ve terimleri olduğu için müfessirler, sünnet ve hadis metinlerinde yer alması sebebiyle muhaddisler, konunun itikâdî boyutları açısından tevhid ve kélâm âlimleri, ferdî ve ictimâî ciheti itibariyle ilk İslâm sosyal bilimcileri diyebileceğimiz fakihler, özellikle ruhî-manevî alanla doğrudan irtibatı sebebiyle ilk psikologlarımız nazarıyla bakabileceğimiz mutasavvıf ulemâ eserlerinde sevgi konusuna değişik boyutlarda ve çeşitli açılardan yer vermişlerdir. Tedvin dönemi sonrası tasnif çağı kabul edilen ve ilk önemli eserlerin ortaya çıktığı hicrî üçüncü asırda, sevgi ve aşk konusunda da kitaplar yazıldığını görmekteyiz. Daha sonraki asırlarda salt sevgi ile ilgili yazılan eserlerde konu etraflıca ele alınıp incelenirken, İslâmî ilimlerin çeşitli alanlarında telif edilen ve sevgi konusuna temas edilmesi gereken eserlerde de çok kere müstakil bölüm, kısım veya başlıklar halinde yer ayrılmıştır.

Sevgiyi ifade için kullanılan kelime ve terimler genel anlamda soyut iken hem sevginin tezâhürlerinin bizzat kendisi hem bu tezahürleri ifade eden kelime, kavram ve terimler ekseriyeti itibariyle somuttur. Belki bundan dolayı, sadece sevgi konusuna tahsis edilenlerin belirli bölümleri dışında, bu eserlerin birçoğunda özen gösterilen husus, sevgiyi salt kelimelerde aramak yerine onun tezâhürünü/dışa akseden ve davranışlara yansıyan, bir başka ifadeyle insanın ahlâkî haline gelen yönünü öne çıkarmanın önemsenmiş olmasıdır.

2. İslâm Toplumunun Sevgi Anlayışına Yön Veren Etkenler

Müslüman toplumlar, Kur'ân ve Sünnet'in yol göstericiliği, izahları ve bu iki temel kaynağın müşahhas örnekleri sayesinde sevgi konusunda da büyük çapta anlayış birlikteliği sağlayabilmişlerdir. Müslüman olduğunu söyleyen her fert için Allah ve peygamber sevgisi imanın, mü'min sayılmanın gereklerinden biridir. Ana, baba, çocuk, kardeş, akraba, insan, tabiat vb. sevgiler, Allah ve peygamber sevgisine takdim edilmedikçe meşru sayılır. Kur'ân sevgisi, Ehl-i beyt ve sahabe sevgisi gibi birtakım sevgileri dinimiz teşvik eder.

Din kardeşlerini sevmek, bütün canlılara karşı merhamet ve şefkat duygusuna sahip olmak da İslâm'ın bize öğrettiği, Kur'ân ve Sünnet'in özenle vurguladığı sevgi temeline dayalı prensiplerdendir. Şu halde Allah sevgi-

siyle başlayan 'sevgi sağanağı' bütün canlıları, hatta cansız varlıkları içine alacak kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bir tebliğ sınırları içinde bunların her birine temasın söz konusu olamayacağı gerçeğinden hareketle, sünnet ve hadislerde genel anlamda nasıl bir sevgi müfredatıyla karşılaşıldığının bilgisini vermeye özen gösterilecektir.

Kur'ân, Sünnet ve hadislerde sevgi denilince akla ilk gelen Allah sevgisi, hemen peşinden ise peygamber sevgisidir. Kitap ve Sünnet merkezli bir okuma veya araştırma bu gerçeğin tartışmasız oluşunu ortaya koyar. Bütün sevgilerin temelini bu iki sevginin teşkil ettiği İslâm âlimlerince de ittifakla kabul edilir. Başka her türlü sevginin meşrûiyeti de bu ikisine göre bir değer ifade eder. Sevgi, kalbin sevilene meyli olduğu için, Allah için kullanılmasının doğru olup olmayacağı tartışma konusu edilmiştir.

İslâm âlimlerinden bazıları Allah sevgisi ile kastedilen mânânın O'na ibadet/ubudiyet yani kulluk görevini yerine getirmek olduğunu söylemişlerse de, ulemanın çoğunluğu Kur'ân ve Sünnetten getirdikleri delillerle Allah sevgisinin varlığını ve bunu sadece ibadet veya kullukla yorumlamanın isabetli olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır. Onların delil getirdiği bazı âyetlerin anlamı şöyledir: "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler."¹ "İman edenlerin Allah'a olan sevgileri her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir."² "Eğer Allah'ı seviyorsanız gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin."³ Peygamberimiz de hadislerinde çok açıklıkla Allah sevgisinden söz etmiştir: "Sizden biriniz, Allah ve Resûlü kendisine bu ikisi dışındaki her şeyden daha sevimli olmadıkça gerçek anlamda iman etmiş olmaz."⁴

Bir keresinde imanı soran sahâbîye: "Allah ve Resûlünün sana bu ikisi dışındaki her şeyden daha sevimli olmasıdır" cevabını vermiştir.⁵ "Sizi nimetleriyle besleyip doyurduğu için Allah'ı seviniz"⁶ sözü de onun bir hadisidir. Bunlar ile benzeri âyet ve hadisler delil gösterilerek Allah ve Resûlünü sevmenin farz olduğu ifade edilir. Allah sevgisi, peygambere uymak, onun yolunu ve izini takip etmekle müşahhas bir hal almakta ve bu takdirde Allah da o kulu sevip neticede günahlarını bağışlayacağını bildirmektedir.⁷

¹ Mâide, 5/54.

² Bakara, 2/165.

³ Âl-i 'İmrân, 3/31.

⁴ Buhârî, İman 9, 14; Müslim, İman 66-67; Tirmizî, İman 10.

⁵ Nesâî, İman 2, 4; İb Mâce, Fiten 23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 11.

⁶ Tirmizî, Menâkıb 31; Hâkim, Müstedrek, III, 150.

⁷ Âl-i 'İmrân, 3/31.

Sadece Allah'ı sevmekten değil, sevdiğini Allah için sevmekten, Allah uğrunda sevmekten de bahsetmek gerekir.

3. Sünnet ve Hadislere Kaynaklık Etmesi Açısından

Kur'ân'a Göre Allah'ın Sevdikleri

Kur'ân ve Sünnet'in Allah'ın sevdiği kimselerden bahsetmesi her zaman dikkat çekici ve kıymet ifade eden bir konu olma özelliğini korumuştur. Çünkü bu bilginin bireyi ve toplumu istikamete sevk eden bir özelliği vardır. İyi bir Müslüman'ın görevi, Allah'ın sevdiği bir kul olabilmek ve sevmeye sebep teşkil eden niteliklere sahip olmaktır. Sevilen olmak, her zaman seven olmaktan daha önceliklidir. Hem Kur'ân hem Sünnet Allah'ın sevdiklerini ve niteliklerini bize açıklamıştır. Bunları sadece Kur'ân âyetlerinden hareketle ve çok belirleyici nitelikleriyle anmak isabetli olacaktır. Çünkü Kur'ân'ın saydıkları hakkında peygamberimizin sünneti ve hadislerinde önemli ölçüde açıklayıcı bilgiler yer alır.

1. Muhsinler:

İhsan mastarından türemiş olan muhsin kelimesi, türevleri ile birlikte Kur'ân'da çok geçen kelimeler arasında yer alır. Hz. Peygamber ihsânı "Âdetâ Allah'ı görüyormuş gibi O'na kulluk yapmak"⁸ diye tanımlar. Muhsinlerin niteliklerini belirleyici âyetlerden bazılarının anlamı da şöyledir: "Daima iyi ve güzel davranın, çünkü Allah güzel hareket edenleri (muhsinûn) sever."⁹ Bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayan, kızdıklarında öfkelerini yutan, insanların kusurlarını affedenler, Allah'ın sevdiği muhsinlerdir.¹⁰ Allah'ın kendilerini sevdiği muhsinler yapılan kötülükleri affetmeyi bilen kimselerdir. Takvâ sahibi olmanın yanında başkalarına iyilik eden ve her yaptığını güzel yapan ihsan mertebesine erer. Allah da böyle güzel davranan muhsinleri sever.¹¹

⁸ Buhârî, İman 37; Müslim, İman 1; Ebû Davud, Sünnet 16; Tirmizî, İman 4; İbn Mâce, Mukaddime 9.

⁹ Bakara, 2/195.

¹⁰ Âl-i 'İmrân, 3/134.

¹¹ Mâide, 5/13, 93.

2. Tevbekâr Olup Arınanlar:

Allah'ın sevdiklerinden biri de girdiği günah ve isyan yolundan dönen, kötülüklerden vazgeçen, çirkin işleri terk eden ve işlediği günahlara, hatalara, kötü ve çirkin işlere pişman olan, neticede bunlardan temizlenip arınan kimselerdir. Böylece onlar günahı terk edip salih amele, isyanı terk edip itâate, işlediği günah ve hatalardan pişmanlık duyup tevbekâr olmaya yönelmişlerdir. Kur'ân'ın ifadesiyle "Allah tevbe ile kendisine dönenleri sever, temizlenenleri de sever."¹² Kur'ân pek çok âyette Allah'a tövbenin önemini ve Allah'ın tövbeleri kabul edici olduğunu mübalağa ile vurgular.

3. Takva Sahibi Olanlar:

Takva, dinin tüm emirlerine sınıksız tutunmak, yasak kıldıklarından uzak durmak, kendi nefsinin günah işlemekten ve dinin kötü ve çirkin gördüğü şeylerden korumaktır.¹³ Bu nitelikleri kendisinde toplayan müttaki (takva sahibi) diye anılmayı hak eder. Takvâ, iyi bir mü'minin dünyada ulaşabileceği en üstün makamdır. Bu en üstün makama ulaşmak kişinin kendi elinde ve gücü dâhilindedir. Önemli olan da budur. Çünkü bu en üstünlük makamının insanların yarışabilecekleri bir alan olması gerekir. Allah katında en üstün insan, takvâca en ileri ve en önde olan kimsedir.¹⁴ Allah, takvâ sahibi olanlarla beraberdir.¹⁵ Allah, ahdini yerine getiren ve haramlardan sakınan muttakileri sever.¹⁶ Allah, kendisine karşı gelmekten özellikle ahdi bozmaktan sakınan(muttakî olan)ları sever.¹⁷

4. Adil olanlar:

Adalet, her hak sahibine hakkını vermenin adıdır. Adalet kavramı, İslâm nazarında her biri çok değerli olan hikmet, iffet ve şecaat adı verilen üç faziletin bir araya gelmesinden oluşur. Dolayısıyla bütün faziletlerin üstünde

¹² Bakara, 2/223. Ayrıca bk. Tevbe 9/108.

¹³ Tehânevî, Keşşâfu ıstîlâhâtî'l-fünûn, III, 1527.

¹⁴ Hucurât 49/13.

¹⁵ Nahl 16/128.

¹⁶ Âl-i 'İmrân, 3/76.

¹⁷ Tevbe 9/4 ve 7.

bir yer işgal eder veya tüm faziletleri kendinde toplar.¹⁸ “Şayet hükmedersen, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah âdilleri sever.”¹⁹ “Mü’minlerden iki topluluk birbiriyle çarpışacak olursa aralarını bulun. Onlardan biri diğerine saldırırsa, saldıran taraf Allah’ın hükmüne dönünceye kadar onunla savaşın. Dönerlerse, siz de adaletle aralarını bulun. Daima adil olun. Çünkü Allah âdil davrananları sever.”²⁰ “Allah sizinle din hususunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve adaletle davranmanızı yasaklamaz; Allah adil olanları sever.”²¹

5. Sabredenler:

Sabır, kısaca musibet ve zorluk anında nefse hâkim olma, sıkıntı anında gönlü hoş tutabilmedir. Kur’ân-ı Kerîm’in doksan ayrı yerinde sabırdan bahsedilir. “Nice peygamberler gelip geçti ki onlarla birlikte savaşan Allah erleri vardı. Onlar, Allah yolunda başlarına gelen zorluklardan asla yılmadılar, zaaf göstermediler, düşmana boyun da eğmediler. Allah –işte bu şekilde- sabredenleri sever.”²² Bu âyette sabredenlerin en önemli niteliklerinin sayıldığını görmekteyiz.

6. Mütevekkiller:

Üzerine düşeni yerine getirerek gerekli tedbirleri alıp Allah’a dayanıp güvenmek tevekkül diye adlandırılır. Böyle davranan kimselere de mütevekkil denir. “Bir kere azmettin mi, yalnız Allah’a tevekkül et. Allah, muhakkak ki kendisine dayanıp güvenenleri sever.”²³

7. Allah Yolunda Savaşanlar:

“Allah, taşları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saflar halinde, kendi yolunda savaşanları sever.”²⁴

¹⁸ İbn Miskeveyh, Tehzîbu’l-ahlâk, Kahire, ts., s. 15.

¹⁹ Mâide, 5/42.

²⁰ Hucurât 49/9.

²¹ Mümtetine 60/8.

²² Âl-i ‘İmrân, 3/146.

²³ Âl-i ‘İmrân, 3/159.

²⁴ Saf 61/4.

Allah'ın sevdiğini bilip tanımak ve onların niteliklerine sahip olmaya özenmek ne kadar önemli ise, sevmediklerini ve bunlara ait özellikleri bilip onlardan kaçınmak ve onlar gibi olmamaya azami gayret göstermek de o kadar önemlidir. Peygamberimizin sünneti ve hadislerinde, Allah'ın sevdiği ile ilgili olduğu kadar sevmedikleri ile ilgili açıklama, bilgi ve örneklere de rastlarız. Kur'ân bize Allah'ın sevmediklerini şöyle sıralar: Kâfirler, zalimler, müfsidler/yeryüzünde bozgunculuk yapanlar, haddi aşanlar, müsrifler, hainler, müstekbirlere/kibriyalık taslayıp büyüklenenler, kendini beğenip öğrenenler, böbürlenilenler. Görüldüğü gibi sayılanların her biri, öncelikle iman/inanç ve ahlâk değerlerinden mahrum olanlardır.

4. Sünnet ve Hadislerde Dikkat Çeken Sevgi Motifleri

Hız. Peygamber'in sevgi ile ilgili söylem, tutum, davranış ve tavırlarının Kur'ân'ın öne çıkardığı alanlarda olacağı tabiidir. Bizim için önemli olanın peygamberimizin bu konularla ilgili yorumunun, açılımının, uygulamasının, örnekliğinin müşahhaslığıdır. Bunlardan bir kısmına işaret etmek suretiyle sünnet ve hadislerdeki sevgi çeşitliliğine dikkat çekmek istiyoruz. Sevgi hangi alanla ilgili olursa olsun istenilen ve makbul sayılanı Allah için olması ve o sevgide Allah'ın hoşnutluğunun aranmasının esas oluşudur. Sevgi ile ilgili rivayetlerin birçoğunda bunu açıkça görürüz. İmanın kemâle ermesi, mü'minin mükemmel olabilmesi için de yukarıda sayılanların önemli bir şart oluşunu sünnet ve hadis metinlerinde çok net olarak müşahade ediyoruz.

Resûl-i Ekrem'in çeşitli vesilelerle birçok kere tekrar ettiği ve tüm sahabeye duyurduğu ensar sevgisini iman-nifak ilişkisi içinde açıklama gerçeği, üzerinde düşünölmeye değer niteliktedir: Ensarı/Medine'li sahâbîleri sevmek iman alameti, onlara buğz etmek, kin beslemek ise münafıklık alametidir.²⁵ Peygamberimizin konuyla ilgili pek çok hadisinden birkaçına işaret etmek gerekirse: "Ensarı sevmek imandır; onlara buğz etmek ise münafıklıktır"²⁶; "Ensarı ancak mü'min olan sever; onlara sadece münafık olanlar buğz eder. Ensarı seveni Allah da sever; onlara buğz edene Allah da buğz eder"²⁷; "Ensarı sevmeyenin namazı yoktur"²⁸.

²⁵ Buhârî, İman 10; Menâkibu'l-Ensar 4; Müslim, İman 127,128

²⁶ Ahmed İbn Hanbel, Müsned V, 285; VI, 7

²⁷ Buhârî, Menâkibu'l-Ensar 4; Müslim, İman 129

²⁸ İbn Mâce, Tahâret 41

Hadis, Siyer ve İslâm tarihi kaynaklarında yer alan ensar ile ilgili rivayet bilgilerini sevgi temelinden hareketle yorumlamanın ufuk açıcı olacağı kanaatimi sizlerle paylaşmak isterim. Ensarın hangi nitelikleri, hizmetleri, mevki ve İslâm'ın o günkü ve daha sonraki gelişimindeki konumu onlara bu değeri kazandırmaktadır?

Ehl-i beyt, ıtre veya âl-i âbâ olarak anılan peygamber ailesinin sevgisi ile ilgili birçok sahih rivayet yanında hadis diye uydurulmuş sözlere de rastlarız. Allah'ın ve Resulünün hakkı için ehl-i beyti sevmeyen kimsenin kalbine iman girmiş sayılmaz²⁹; "Beni sevmiş olmak için ehl-i beytimi seviniz"³⁰ hadisi ve benzerleri için önemini kavramaya yeter. Ehl-i beyt ile ilgili ve fakat özelde kendilerini sevdiği, sevilmelerini istediği hatta emrettiği torunları Hasan ve Hüseyin ile ilgili rivayetler sahih hadis literatüründe önemli bir yer işgal eder. Bütün Müslüman toplumlarda da bunun yansıması müşahede edilir.

Hz. Peygamber ashap arasında özellikle sevdiği bazı kişileri açıkça beyan eder, isimlerini anar, bazı kere bu sevgisinin sebeplerini de zikreder ve bunu ashabin bilmesini isterdi. Amr b. el-Âs, Peygamberimize: "Senin için insanların en sevimlisi kimdir?" diye sordu. "Âişe" diye cevap verdi. "Erkeklerden hangisi?" diye sorunca: "Âişe'nin babası" buyurdu.³¹ Bu rivayetlere bağlı olarak ifade edecek olursak, Resûl-i Ekrem'in ashaba ve tabîi tüm ümmete yönelik tavsiyeleri şöyledir: "Sizden biriniz sevdiği din/insan kardeşine kendisini sevdiğini bildirsin"³². Sevenin, sevilene bunu bildirmesinin birey üzerinde meydana getireceği olumlu etkileşimi ve topluma yansımasının meydana getireceği güçlü sinerjiyi iyi tahlil etmek gerekir.

Rasulullah şöyle buyurdu: "Allah bir kulu sevince Cebrâîl'i çağırır ve ona: "Ben filanı seviyorum, onu sen de sev!" buyurur. Cebrâîl, o kulu sever; sevdiğini gök ehline –meleklerle– de duyurur ve der ki: "Allah filanı seviyor, onu siz de sevin!" Sonra o kişiyi gök ehli de severler ve neticede o kişinin sevgisi tüm yeryüzüne yayılır"³³.

²⁹ Tirmizî, Menâkıb 28; İbn Mâce, Mukaddime 11; Ahmed İbn Hanbel, Müsned I, 27-208.

³⁰ Tirmizî, Menakıb 31.

³¹ Tirmizî, Menâkıb 63.

³² Ebû Dâvûd, Edeb 113; Tirmizî, Zühd 54.

³³ Buhârî, Edeb 41; Tevhîd 33; Müslim, Birr 157.

Hz. Peygamber'in, Allah'ın sevdiğini haber verdiği bazı kesimler ve özellikler ilk bakışta bize aykırıymış gibi gelebilir. Fakat onların nitelendirildiğini, tavsif olunduğunu görürüz. Meselâ, hadislerde Allah'ın sevdiği zenginlerden ve fakirlerden bahsedilmesi gibi. Bu ikisi ilk bakışta birbirine aykırı görünür; fakat müttakî, kanaatkâr, malını hayır yolunda harcayan, kendini ibadete veren zengin veya affî, onurunu koruyan, sabırlı, kanaatkâr fakîr diye tavsif olduklarında hiçbir aykırılığın söz konusu olmadığı görülür.

Hadislerde Allah'ın sevdiği/hoşnut olduğu çeşitli hasletlerin sayıldığını da görürüz. Meselâ, Allah rıfkı/yumuşaklıkla muamele etmeyi sever³⁴; Allah hayâyı ve tesettürü sever³⁵; "Allah güzeli ve güzelliği sever³⁶; Allah'ın sevdiği iki hasletin biri hilm yani yumuşak huyluluk diğeri de teennü yani temkin ile hareket etmektir³⁷."Allah, kulunun üzerinde ona verdiği nimetinin eserini görmeyi sever"³⁸.

Bir kudsî hadiste ifade edildiğine göre, Allah'a yakın olmanın yolu farzları yerine getirmektir. Kul, nafile ibadetleri yapmakla Allah'a daha da yaklaşır, Neticede Allah o kulu sever ve sevdiği kulun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olur. Bir şey isterse ona verir; Allah'a sığınursa onu korur.³⁹

Hz. Peygamber'in sünnetinde ve hadislerinde sevgi bahsinde üzerinde yoğun olarak durulduğunu gördüğümüz alanlardan biri de Allah için birbirini sevenler konusudur. Bu tür sevginin yaygınlaştırılması da isterir: "Allah hakkı için birbirlerini sevenler, Allah'ın gölgesi dışında hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde O'nun gölgesinde olacaklardır"⁴⁰.

Peygamberimiz bir kudsî hadiste şöyle haber verir: "Allah Teâlâ buyurdu ki: Benim için birbirini seven, benim rızam için bir araya gelen, benim rızam için birbirini ziyaret eden ve benim hoşnutluğum kazanmak için verenlere sevgim vacip olur"⁴¹. "İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbiri-

³⁴ Buhârî, Edeb 35; İsti'zân 22; Müslim, Selâm 10; Birr 77; Ebû Dâvûd, Edeb 10.

³⁵ Ahmed İbn Hanbel, Müsned IV, 224; Ebû Dâvûd, Edeb 130.

³⁶ Müslim, İman 177; Ahmed İbn Hanbel, Müsned IV, 122,124.

³⁷ Müslim, İman 25, 26; Ebû Dâvûd, Edeb 149; Tirmizî, Birr 66.

³⁸ Ahmed İbn Hanbel, Müsned II, 181, 182; Tirmizî, Edeb 54.

³⁹ Buhârî, Rikâk 38.

⁴⁰ Müslim, Birr 38; Tirmizî, Zühd 53.

⁴¹ İmam Malik, Muvatta, Şi'r 16; Ahmed İbn Hanbel, Müsned V, 229, 232.

nizi sevmedikçe de mü'min olamazsınız. Yerine getirdiğinizde birbirinizi seveceğiniz bir yolu size göstereyim mi? Aranızda selamlaşmayı yayınız"⁴².

İmanın tadını alan ve zevkine eren üç kişiden biri, Allah ve Resulünün kendisine bu ikisi dışındaki herkesten ve her şeyden daha sevimli olduğu kişi, bir diğeri de sevdiği kimseyi sadece Allah için sevendir.⁴³

Resul-i Ekrem'e: Bir insan, bir topluluğu seviyor fakat onlara kavuşma imkânı olmuyor, ne dersiniz? diye soruldu. Hz. Peygamber: "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu.⁴⁴

Sevgide paylaşmayı ve işin insânî boyutunu şu rivayet çok veciz bir şekilde ifade ediyor: "Sizden biriniz kendi nefsi için sevip arzu ettiği şeyi din kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda mü'min olamaz".⁴⁵ Zira İslâm âlimlerine göre, sevgi, her amelin, her hareketin ve her dinin aslını/temelini teşkil eder. Allah'a ibadet de sevginin gereğinden ibaret olup, O'nu birleminin ifadesidir ki, sevgide vahdetin esas olduğunu gösterir. Daha önce de ifade edildiği gibi meşrû sevgiler bu vahdet fikrine aykırı değildir. Bu hadisin gereğini yerine getiren bir insan, aynı zamanda kendini bencillik hastalığından kurtarmış olur.

Hz. Peygamber, sevgiyi dualarına da konu yapmış ve bizlere "Allahım bize imanı sevdir"⁴⁶; "Allahım! Bize Mekke'yi sevdiğimiz gibi veya ondan daha da çok Medine'yi sevdir"⁴⁷ dualarını öğretmiştir. Sevdiğimizi Allah'ın da sevmesi için dua etmenin örneğini de şu rivayette görmekteyiz: Berâ b. Âzib der ki: Ali b. Ebî Tâlib'in oğlu Hüseyin omzunda iken Resulullah'ı gördüm. "Allahım! Ben bunu seviyorum, sen de sev" diyordu.⁴⁸ Bu arada sevgiyle ilgili olarak Peygamber Efendimizin dikkatimizi çektiği bir nokta çok önemlidir, o da sevginin insânî kör ve sağır kıldığı gerçeğidir.⁴⁹

⁴² Müslim, İman 93.

⁴³ Buhârî, İman 9, 14; Müslim, İman 66, 67

⁴⁴ Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 165

⁴⁵ Buhârî, İman 7; Müslim, İman 71, 72

⁴⁶ Ahmed İbn Hanbel, Müsned III, 424

⁴⁷ Buhârî, Fedâilü'l-Medîne 12; Menâkibu'l-Ensar 46; Müslim, Hac 480

⁴⁸ Buhârî, Libas 60; Müslim, Fedâilu's-sahâbe 57-59

⁴⁹ Ebû Dâvûd, Edeb 116; Ahmed İbn Hanbel, Müsned V, 194; VI, 450

Sevginin kaynağının, insanın gönlüne sevgi duygusunu koyan ve onu yaratanın Cenâb-ı Hak olduğu şu hadisten anlaşılmaktadır: “Bana kadınlar ve güzel koku sevdirdi. Gözümün nuru ise namazdır”.⁵⁰

5. Sevginin Yansımasına Bir Örnek: Merhamet

Sevginin fert ve toplum planında müşahhaslaşmasına bir örnek vermek gerekirse, bunu en güzel şekilde ortaya koyan rahmet ve merhamet duygusunu ve bunun gereğini yerine getiren eylemli bir hayat örneğinin nasıllığı ve niceliğini irdelemeye ihtiyaç vardır.

Merhamet konusu ile ilgili hadisleri ele alıp incelediğimizde bütün insanlara karşı merhametle muamele etmenin emir ve tavsiye edildiğini görürüz. Bireyin kendisinin merhamete kavuşması da böyle davranması ile mümkün olur. “İnsanlara merhamet edenlere rahmân olan Allah da merhametle muamelede bulunur. Siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, gökyüzündeki (melek)ler de size merhamet etsin”.⁵¹ “İnsanlara merhametli olmayanlara Allah da merhametli davranmaz”.⁵² “Allah, kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eder.”⁵³ “Merhamet etmeyene merhamet olunmaz”.⁵⁴ “Merhamet ediniz ki merhamet olununuz; bağışlayınız ki bağışlanasınız.”⁵⁵

Çocukları öpüp okşamak, onların kederine ortak olmak merhametin bir belirtisidir. Fakat bu aynı zamanda sevginin ve ondan kaynaklanan şefkatin göstergesidir. Hz. Peygamber’in çocukları öptüğünü gören bir bedevî: “Sen çocukları da mı öpüyorsun? Vallahi biz onları asla öpmeyiz” deyince, Peygamberimiz: “Allah senin kalbinden merhamet duygusunu çekip aldıysa benim elimden ne gelir ki?”⁵⁶ buyurmuşlardır.

⁵⁰ Nesâî, İşretü'n-nisâ 1; Ahmed İbn Hanbel, Müsned III, 128, 199

⁵¹ Ebû Dâvûd, Edeb 66; Tirmizî, Birr ve's-sıle 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 160.

⁵² Buhârî, Tevhîd 2; Müslim, Fezâil 66; Tirmizî, Birr 16, Zühd 48; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 48.

⁵³ Buhârî, Cenâiz 32, Merdâ 9, Tevhîd 25; Müslim, Cenâiz 9, 11; Ebû Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbn Mâce, Cenâiz 53.

⁵⁴ Buhârî, Edeb 18, 27; Müslim, Fezâil 65; Ebû Dâvûd, Edeb 145; Tirmizî, Birr 12; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 228, 241.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 165, 219.

⁵⁶ Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fezâil 64; İbn Mâce, Edeb 3; Müsned, VI, 56, 70.

Peygamberimizin sünneti ve hadislerinde merhameti olmayan ve bu duygudan mahrum kalan insanların belirtilerinden, sevilmemiş sebeplerinden ve beğenilmeyen özelliklerinden bahsedildiğini görürüz: "Canî, kötü huylu, eşkiyâdan başkasının kalbinden rahmet çekilip alınmaz".⁵⁷ "Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin hakkını tanımayan kimse bizden değildir".⁵⁸

Müslüman toplumu bir tek vücut gibi olmalıdır. Bunun ilk tezahürü rahmet ve merhamette kendini gösterir. Belki bu yüzden Peygamber Efendimizin dualarının birçoğunda rahmet ve merhamet temennisinde bulunduğunu görürüz.⁵⁹ "Mü'minler birbirini sevmeye, birbirine şefkatte ve birbirine merhamet etmeye tıpkı bir vücut gibidirler. Vücudun bir uzvu hasta olduğunda, diğer uzuvları uyanık kalarak ve ateşlenerek ona ortaklığa çağırırlar".⁶⁰

Rahmet ve merhametin bir başka önemli göstergesi yakın akraba ve uzak akrabayı ziyaret, onlarla ilişkiyi kesmemedir. Peygamberimiz: "Sıla-i rahimi kesen cennete giremez" buyurur.⁶¹ Bir adam: Yâ Rasûlallâh! Benim akrabalarım var, ben onlara sıra yapıyorum, onlar benimle alâkayı kesiyorlar. Ben onlara iyilik yapıyorum, onlar ise bana kötülük yapıyorlar. Ben onlara yumuşaklıkla muamele ediyorum, onlar bana cahillik ediyorlar, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Eğer sen dediğin gibi isen, sanki onlara sıcak kül yediriyor gibisin. Sen bu hal üzere devam ettikçe, Allah tarafından onlara karşı senin daima yardımında bulunacak biri olacaktır" buyurdu.⁶² Kişiyi cennete yaklaştırıp cehennemden uzaklaştıracak amellerin hangileri olduğu sorulduğunda, Resûl-i Ekrem Efendimiz, bunlar arasında sıra-i rahmin de olduğunu bildirmiştir.⁶³

Allah'ın rahmeti, yarattığı kullarına ve tüm canlılara karşı merhameti sonsuzdur. Rahmeti gazabının önüne geçmiştir. Efendimiz şöyle buyurur: "Allah Teâlâ mahlûkatı yaratınca, arşının üzerinde kendi nezdinde bulunan

⁵⁷ Ebû Dâvûd, Edeb 58; Tirmizî, Birr 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 301, 444.

⁵⁸ Ebû Dâvûd, Edeb 58; Tirmizî, Birr 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 257.

⁵⁹ Msl. Bk. Buhârî, Edeb 22; Şehâdât 11; Menâkibu'l-Ensar 45; Salât 61; Müslim, Mesâcid, 272-275; Ebû Dâvûd, Salât 48; Nesâî, Mesâcid 40; İn Mâce, Cenâiz 23.

⁶⁰ Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 270.

⁶¹ Müslim, Birr 18-19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 484, III, 14, 83.

⁶² Müslim, Birr 22.

⁶³ Müsned, V, 417, 418.

kitabına şöyle yazdı: "Hiç şüphesiz rahmetim gazabımın önüne geçmiştir." Hadisin bazı rivayetlerinde: "Rahmetim gazabıma galebe etmiştir" şeklindedir.⁶⁴ Bir başka hadislerinde: "Allah rahmetini yüz parçaya ayırdı. Bunların doksan dokuzunu kendi yanında tuttu, yeryüzüne sadece bir parçayı indirdi. Yaratıkların birbirine karşı olan merhametleri, hatta hayvanın, yavrusuna dokunup zarar verir korkusuyla ayağını yerden yukarı kaldırması bile, bu bir parça merhametin sonucudur"⁶⁵ buyurmuşlardır. Bu tür rivayetler, rahmet ve gazap gibi iki zıt niteliği nefsinde toplayan insan cinsine hangi yönde kendilerini geliştirmeleri gerektiğinin yol ve yöntemini göstermektedir.

Kur'ân'ın apaçık beyanıyla Hz. Peygamber bütün âlemlere gönderilmiş rahmet ve merhamet peygamberidir. Kendisinin isimlerini saydığı şu hadis çok dikkat çekicidir: "Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mukaffiyim, Hâşir'im, tövbenin peygamberiyim, rahmetin peygamberiyim, savaşın peygamberiyim"⁶⁶. Müşriklere beddua etmesi istenince, kendisinin lanetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildiğini hatırlatması İslâm'ın ve onun peygamberinin âlem-şümûl merhametinin delilidir.⁶⁷

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi rahmet ve merhametin kapsamı sadece insan cinsiyle sınırlı olmayıp bütün canlıları, hatta cansızları bile kapsayıcı bir nitelik arz eder. Peygamberimizin hayvanlara merhametle muamele edilmesi ile ilgili hadislerinden de sadece birkaç örnek vermemiz yeterli olur: Resulullah, aşırı susuzluğu sebebiyle toprağı yalayan bir köpeğe su veren günahkâr bir kimsenin Allah'ın bağışlamasına nail olduğunu bildirince: "Yâ Rasûlallah! Hayvanlardan dolayı da bize bir ecir ve karşılık var mı? diye sordu. Peygamberimiz "Her canlı sebebiyle ecir vardır" buyurdu.⁶⁸ Onun, bir kediyi hapsediği ve ona karşı acımasız davranıp merhamet göstermediği için cehenneme giren bir kadının kıssasını sahabeye anlattığını görmekteyiz.⁶⁹ Sahabe, bir devenin inleyip durduğuna ve gözyaşı döktüğüne şahit olurlar.

⁶⁴ Buhârî, Tevhîd 55, Bedü'l-halk 1; Müslim, Tevbe 14-16; İbn Mâce, Zühd 35; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 242, 258, 260, 313.

⁶⁵ Değişik şekillerde rivayeti için bk. Buhârî, Edeb 19; Rikâk 19; Müslim, Tevbe 18-21; Tirmizî, Daavât 99; İbn Mâce, Zühd 35; Dârimî, Rikâk 69.

⁶⁶ Müslim, Fezâil 126; Tirmizî, Daavât 118; İbn Mâce, İkâmet 25, 189; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 138, 395.

⁶⁷ Müslim, Birr 87; Ebû Dâvûd, Sünnet 10; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 250, 253, 257

⁶⁸ Buhârî, Müsâkât 9, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selâm 153; Ebû Dâvûd, Cihâd 44; İbn Mâce, Edeb 8; İmam Mâlik, Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 23.

⁶⁹ Buhârî, Bed'ü'l-halk 16, Enbiyâ 54; Müslim, Birr 133.

Bir mucize olmak üzere, bu deve kendisini sahibinin aç bıraktığını ve aşırı yordüğünü peygambere şikâyet eder. Peygamberimiz de sahibini çağırıp şikâyetçi olunan hususlarla ilgili uyarılarını ona iletir.⁷⁰

Hz. Peygamber, karnı sırtına yapışmış bir deveyi görünce, "Hayvanlar topluluğu hakkında Allah'tan korkunuz. Onlara makul tarzda bininiz ve doğru dürüst yedirip içiriniz" buyurur.⁷¹ Sahabeden biri bir sefer esnasında rastladığı iki kaya kuşu yavrusunun birini alır. O yavrunun annesinin yere doğru alçalarak uçup dolaşmakta olduğunu ve âdeta yavrusunu aradığını gören Efendimiz: "Yavrusunu alarak onu kim perişan etti?" diye sorar ve "Yavrusunu ona geri veriniz!" diye emreder. Karınca yuvasını yakarak yok eden ashabına, bunun kabul edilemez olduğunu söyleyerek: "Ateşin sahibi olan Allah'tan başkasının herhangi bir canlıyı yakarak azap etmesi yakışmaz" buyurur.⁷² Bu örnekleri çoğaltmak mümkün olabilir. Kanaatimizce bu kadarı bile konunun önemini anlayıp kavramak için yeterli sayılır.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, Cihâd 44.

⁷¹ Ebû Dâvûd, Cihâd 44.

⁷² Ebû Dâvûd, Cihâd 113.